

Deltidsanställning och dess konsekvenser

Arbetsgrupp:

Åsa Wikström (ordförande) Ann-Charlotte
Hammar Johnsson, Willemo Carlsson, Ingrid
Jernborg Glimne och Anneli Rhedin.

Maj 2009

Sammanfattning

Moderatkvinnorna tar i denna rapport upp komplexiteten kring fenomenet deltidarbete, något som berör många kvinnor. Konsekvenserna av deltidarbete sett ur ett livstidsperspektiv berör såväl livsinkomst som pension.

Deltidarbete och deltidanställningar är vanliga i politiskt styrda verksamheter, dvs. i offentlig sektor. Moderatkvinnorna vill att skattefinansierad och offentligt styrd verksamhet ska erbjuda möjlighet till heltidstjänster.

Vi tror på varje individs förmåga att fatta beslut baserade på kunskap och en fri vilja.

För att bättre kunna göra kloka vägval bör alla medborgare ges information om konsekvenserna av deltidarbete under viss del av livet, eller i ett livsperspektiv. Därför bör alla få denna information i samband med skol- och gymnasietiden, till exempel i samband med examen.

I syfte att kunna kombinera individens behov av arbete med arbetsgivarens behov av arbetskraft på en flexibel arbetsmarknad vill Moderatkvinnorna att det ska kunna vara möjligt att kombinera ett deltidjobb med ett annat hos annan arbetsgivare i större utsträckning än idag.

Deltidarbete, självalt eller ofrivilligt, får konsekvenser för pensionen.

Egna lösningar som extra pensionssparande är exempel på när individen tar eget ansvar för sin framtid. Detta är dock inte alla förunnat.

Moderatkvinnorna vill att möjligheten att kunna dela pensionspoäng lika mellan föräldrarna under småbarnsåren utreds.

Inledning

Deltidarbete är ett samhällsfenomen med stor komplexitet. I Sverige är det många som arbetar deltid, och merparten av dessa är kvinnor. Deltidarbete kan vara en positiv lösning för att få vardagen att gå ihop för många familjer.

Moderatkvinnorna lyfter i denna rapport frågan om arbetstid och dess konsekvenser i ett livstidsperspektiv. Det är av stor vikt att belysa hur deltidarbete under olika delar av livet påverkar såväl individen som samhället.

Bakgrundsfaktorerna bakom deltidsarbete speglar sociala förhållanden på flera olika nivåer i samhället - både individer, organisationer, och på ett övergripande samhällsplan, eftersom utsträckningen av deltidsarbete i viss grad påverkas av efterfrågan av deltidsarbete samt institutionella förhållanden.

Arbetsgruppen har valt att fokusera dels på kvinnor som har en heltidstjänst men väljer att jobba deltid, dels på kvinnor som har deltidsanställning och inte ges möjlighet att gå upp till heltid. De sistnämnda hittas i huvudsak inom offentlig sektor och handel.

Arbetsgruppen skiljer på deltidsanställning och deltidsarbete. En deltidsanställning kan förutsättas ge mindre möjligheter att vid behov kunna utöka sin arbetstid.

Arbetsgruppen har vidare valt att fokusera på offentlig sektor, eftersom vi ser att det är där vi som moderata politiker kan föregå med gott exempel.

Bakgrund

Deltidsarbete kan vara något självvalt och mycket positivt, inte minst gäller det för småbarnsföräldrar. Det ger samtidigt negativa konsekvenser på sikt för dem som väljer att jobba deltid under en period i livet.

Detta händer ofta kvinnor när de föder barn och därefter väljer att vara gå ner i arbetstid under småbarnsåren. I ett livstidsperspektiv får det inkomstmässigt negativa konsekvenser för pensionen.

Pensionspoängen är individuell och baseras på inkomsten under arbetsåren. Kvinnor som fött barn får en extra pensionsrätt via den så kallade barnårsrätten.¹

Vi politiker måste ta ansvar för de välfärdssystem vi har och de konsekvenser de kan föra med sig för människor i olika delar av livet. Det handlar om individens rätt till arbete och att kunna välja sin arbetstid – kontra arbetsgivarens behov och rätt att anställa personal efter behov.

Aktuell forskning från Arbetslivsinstitutet visar att deltidsarbete generellt är en vanligare anställningsform för kvinnor än för män.

---

¹ I det nya pensionssystemet får man extra pension för den tid man har barn. Det kallas barnårsrätt. Barnårsrätt får man under fyra år. Barnårsrätten går automatiskt till den av föräldrarna som har lägst inkomst. Källa: Försäkringskassan.

(http://forsakringskassan.se/press/pressmed/pm2001/pm03_01/); Se även bilagan från RUT(Riksdagens undersöknings tjänst).

En rapport från Socialstyrelsen visar även att det är mer vanligt att kvinnor i större utsträckning arbetar deltid för att kunna vårda en anhörig.²

Konsekvensen av detta blir lägre inkomst och sämre position på arbetsmarknaden. För närvarande är det närmare 60 000 kvinnor och 20 000 män som arbetar deltid för att vårda gamla eller sjuka anhöriga, som make/maka.

Jämförande internationella studier visar att deltidarbete har utvecklats mycket olika i länder med liknande välfärdsstruktur som Sverige och andra nordiska grannländer.

Samtidigt finns exempel på länder som har väldigt annorlunda förutsättningar men ändå uppvisar liknande nivåer och utbredning av deltidarbete.

Att kvinnor deltidarbetar i större utsträckning än män kan således inte uteslutande förklaras utifrån utbuds- och efterfrågemodeller.

Merparten av aktuell forskning har fokuserat på att problematisera och förklara den allmänna utvecklingen av deltidarbete.

Det räcker inte med att förklara varför eller hur dessa tendenser har uppkommit och fortlever, vi behöver konkret kunskap om vad detta får för konsekvenser för kvinnor i praktiken och vad det behövs för politiska incitament för att kvinnor inte ska halka efter i lönekarriären eller i framtida pension.

Definition deltidarbete och deltid- anställning

I statistiken är de anställningsförhållanden vars ordinarie veckoarbetstid är mer än 10 procent kortare än den allmänna arbetstiden inom branschen deltidanställningar.

Som deltidarbetande klassificeras en löntagare eller företagare som uppgav att han/hon arbetat deltid på sin huvudarbetsplats under referensveckan.³

Den som arbetar mindre än 35 timmar i veckan har man deltidarbete. Andelen kvinnor som deltidarbetar utgör cirka 30 procent av alla sysselsatta kvinnor, vilket gäller alla åldersgrupper 20 – 64 år.⁴

---

² *Kommunens stöd till anhörigvårdare - Anhörigas erfarenheter och synpunkter*, Socialstyrelsen 2002 (<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2002/2109/2002-124-10.htm>)

³Källa: statistikcentralen Begrepp och definitioner.

De allra flesta barn i åldrarna 0-17 år har föräldrar som arbetar. 82 procent av barnen hade en mamma som arbetade och 93 procent en pappa som arbetade. Omkring en fjärdedel av barnen har en mamma som arbetar deltid, d.v.s. mindre än 35 timmar i veckan. Bland barnens pappor är deltidarbete ovanligt, bara 5 procent av barnen har en pappa som arbetar deltid.⁵

---

⁴ Källa SCB: s arbetskraftsundersökning, RUT maj 2008.

⁵ Källa SCB: Barn och familjestatistik

Deltidsarbete och kvinnors arbetstid

I rapporten skiljer arbetsgruppen på den som har en heltidstjänst och väljer att jobba deltid under viss del av arbetslivet, kontra den som har en deltidsanställning.

Inom tjänstesektorn är det vanligt med deltidarbete, vilket förklaras av behovet av flexibilitet på arbetsmarknaden.

Likaså förekommer deltidarbete i stor utsträckning inom vård och omsorg, vilket har förklarats med att det behövs många händer i vården under vissa tider på dygnet kombinerat med begränsade resurser.

Behövs deltidarbete?

För en flexibel arbetsmarknad där alla kan bidra med så mycket man kan måste möjligheten till deltidarbete finnas.

Studier, familjeförhållanden och arbetsförmåga är några exempel på vikten av en varierad arbetsmarknad där man under olika delar i livet kan jobba så mycket man har möjlighet till.

För personer med nedsatt arbetsförmåga är det viktigt att det finns arbeten som motsvarar dennes behov, samtidigt som arbetsgivarnas tillgång till arbetskraft måste tillgodoses .

Likaså finns det personer som väljer att arbeta deltid för att kunna satsa på andra livsprojekt på fritiden. Det finns många som vill arbeta deltid för att det passar in i deras livsmönster vid en given tidsperiod i livet.⁶

Deltidsarbete är också ett alternativ för den som startar företag och vill kunna ha en sidoinkomst under en viss tid.

Ur ett arbetsgivarperspektiv kan det finnas tider då det inte finns ekonomiskt utrymme att anställa mer än på halvtid (ex i småföretag), eller att vissa arbetsuppgifter endast utgör en halvtidstjänst.⁷

---

⁶ Deltidsarbetslöshet och deltidarbete i Europa, Working paper från HELA-projektet 2005:6; Arbetslivsrapport nr 2005:30, ISSN 1401-2928; Arbetslivsinstitutet.

⁷ Deltidsanställningar i detaljhandeln – en fråga om kön, en jämförelse mellan manligt och kvinnligt dominerade branscher, Stefan Carlén 2007.

Deltid istället för heltid?

När deltidsarbete är självvalt, bra planerat och såväl arbetstagare som arbetsgivare är nöjda med överenskommelsen fungerar arbetsmarknaden och teorin om tillgång och efterfrågan på arbetskraftsutbud.

Men när individen endast erbjuds en deltidstjänst trots önskemål om heltid, överensstämmer inte tillgång och efterfrågan. På många områden inom skattefinansierad offentlig sektor erbjuder inte arbetsgivaren mer än deltid. Noterbart är att detta oftast gäller inom områden med företrädesvis kvinnor anställda. Det handlar oftast om vård- och omsorgsarbeten, men ytterst sällan inom yrken inom teknisk förvaltning, vaktmästeri osv.

Deltidsarbete kan utformas på flera sätt.

Arbetsplaneringssystem som exempelvis Time Care, vilket bygger på att arbetsgivaren lägger ut ett schema över när och hur många anställda som behövs per datum över en viss tidsperiod. De anställda får lägga in sig själv på önskade tider som finns lediga och på så sätt fylls schemat. Naturligtvis händer det att det blir "överbeläggning" vissa pass och underbemanning på andra, men detta fixas till genom diskussion med de anställda.

Ett annat sätt är att arbetsgivaren självsvåldigt fördelar ut arbetspass enligt viss fastlagd schemamall över 4, 6 eller 8 veckors perioder.

Goda exempel på planering av arbetsschema finns, till exempel månadsplanering för hundratals croupierer med arbetstid förlagd mestadels kvällar och helger. Där lämnar personalen in önskelistor över sin arbetstid, om det finns tider eller dagar under månaden då de inte kan eller vill jobba, samt även på ett ungefär hur mycket de är villiga att arbeta under just den aktuella månaden.

Under vissa perioder i livet kan det vara en fördel att kunna kombinera två deltidssysselsättningar för att kunna öka sin arbetstid. Detta skulle sannolikt underlätta förutsättningarna att få ett starkare fotfäste på arbetsmarknaden för personer som står en bit ifrån densamma. För att få till stånd det måste det vara möjligt att kunna ha flera arbetsgivare.

Kommuner som har många deltidstjänster bör aktivt arbeta för att erbjuda heltid. Det kan ske genom att öka den aktuella tjänstens tjänstgöringsgrad, men också genom att erbjuda sk kombinationstjänster, där man har en viss tjänstgöringsgrad på en arbetsplats och komplettering upp till heltid på en annan. Det kan exemplifieras med undersköterskan som arbetar både i det särskilda boendet och inom den öppna hemtjänsten.

Konsekvenser av deltidarbete

Statistiken visar att deltidarbete varierar mellan olika yrken och branscher.

Vi i arbetsgruppen har funderat över problematiken om att en enskild persons frivilliga beslut får "ofrivilliga" konsekvenser för andras liv. Blir det tillräckligt många som väljer en deltidstjänst inom ett yrke kommer det kanske att leda till att hela eller stora delar av yrkeskåren arbetar deltid.

Att arbeta deltid i dag på frivillig basis kan därför innebära att det i morgon kanske inte finns möjlighet att jobba heltid.

När barnen är små arbetar många föräldrar, speciellt kvinnor, mindre än heltid. Enligt de flesta svar som ges i arbetskraftsundersökningar gör de detta frivilligt. Att däremot besluta sig för att arbeta deltid för att jag som förälder inte hinner ta hand om barnen och hemmet blir då ett val som inte upplevs som frivilligt.⁸

För många nyblivna föräldrar ter sig pensionsdagen tämligen avlägsen. Tiden upplevs av förklarliga skäl inte aktuell vid den tiden i livet.

Ur ett individ- och familjeperspektiv finns redan egna lösningar, som en del familjer själva beslutat om, till exempel att den deltidarbetande "får" ett extra pensionssparande per barn som familjen/hushållet står för. Denna lösning är ett exempel på hur det kan se ut när individen tar eget ansvar för sin kommande pension sett till de konsekvenser i form av minskad inkomst som barnafödandet ger.

Samtidigt vet vi att denna möjlighet inte är alla förunnad. Dels så kanske det ekonomiska utrymmet inte finns då barnen är små och utgifterna i livet är stora, dels lever inte alla småbarnsföräldrar tillsammans.

En ensamstående förälder kanske inte har ekonomiskt utrymme att ordna ett privat pensionssparande. Det bör utredas om pensionspoäng under småbarnsåren bör kunna ingå som gemensam egendom vid en bodelning.

Deltidsarbete, frivilligt eller inte, innebär att den totala livsinkomsten blir lägre, vilket även får till följd att ersättning vid sjukdom och pension blir sämre. Detta kan i sin tur leda till att kvinnor får ett ökat beroende av man eller stat för sin försörjning.

---

⁸ *Välfärd på deltid*, Laura Hartman, SNS 2008.

Om kvinnor går ner i arbetstid för att utföra hemarbete, innebär det att betalt arbete byts mot obetalt.⁹

Slutsatser

Genomgående tror vi på individens egen kraft och förmåga att förstå och anpassa sig efter hur deras val i livet påverkar framtiden.

Deltidsarbete passar under olika skeden i livet. Inte bara under småbarnsåren utan även under studietiden.

Deltid kan också vara bra när man prövar på att vara företagare liksom för arbetsgivare att kunna erbjuda när det ekonomiska utrymmet är begränsat.

För dem med nedsatt arbetsförmåga kan ett deltidsarbete vara en möjlighet, liksom för dem som vill prova på andra saker under en period.

Deltidsarbete måste alltså få finnas kvar, men vi i arbetsgruppen tycker inte att formen vara det enda möjliga alternativet för dem som vill jobba heltid.

Arbetsgruppen föreslår att

Skattefinansierad och offentligt styrd verksamhet, så som kommuner och landsting, ska erbjuda möjlighet till heltidstjänster.

Möjliggöra fler heltidstjänster inom kvinnodominerad sektor är att verka för att införa fler så kallade kombinationstjänster

Skolan ska informera alla niondeklassare och gymnasister om vad olika vägval i livet leder till. Informationen kan till exempel ges i samband med examen.

Det ska vara möjligt att kunna kombinera ett deltidsjobb med ett annat hos annan arbetsgivare.

Utreda frågan om hur föräldrar kan dela pensionspoäng lika under småbarnsåren.

Utred vidare om pensionspoäng under småbarnsåren ska kunna ingå som gemensam egendom vid en bodelning.

---

⁹ Deltidsjobb – en kvinnofälla (www.suntliv.nu); Deltidsarbete ger många nackdelar (www.arbetsmiljoupplysningen.se)

Bilaga RUT

PM 2009-02-09

Dnr 2009:177

Allmän pension vid deltidsarbete och föräldraledighet

Skillnad i allmän ålderspension för en undersköterska som arbetat deltid och varit föräldraledig jämfört med om samma undersköterska arbetat heltid under hela yrkeslivet. Individens är född 1960. Individens hade en heltidslön som uppgick till 20 700 kronor per månad år 2008 (vilket enligt Statistiska centralbyrån motsvarade genomsnittslönen för en undersköterska i åldersgruppen 45-49 år 2007).

Typfall 1

Börjar arbeta heltid vid 20 års ålder och är föräldraledig under ett år vid 25 års ålder och ett år vid 30 års ålder, arbetar heltid mellan föräldraledigheten och heltid efter föräldraledigheten fram till ålderspensionen vid 65 års ålder.

Typfall 2

Börjar arbeta heltid vid 20 års ålder och är föräldraledig under ett år vid 25 års ålder och ett år vid 30 års ålder, arbetar deltid mellan föräldraledigheten och deltid efter föräldraledigheten (deltid totalt 10 respektive 20 år av yrkeslivet) och sedan heltid fram till ålderspensionen vid 65 års ålder.

Typfall 3

Börjar arbeta heltid vid 20 års ålder och sedan deltid från 25 års ålder (10 respektive 20 år) och sedan heltid fram till ålderspensionen vid 65 års ålder.

Förutsättningar

Pensionsutfallet beräknas med hjälp av Försäkringskassans senaste pensionsmodell. Följande förutsättningar ska ligga till grund för beräkningarna:

- Alla värden är angivna i 2008 års priser, vilket är pensionsmodellens basår.
- Från och med 2009 antas att reallönerna i riket öka årligen med 2 procent.
- Den reala avkastningen på premiepensionsfonderna antas öka med 5 procent per år.
- De aktuella typfallens historiska löneutveckling är en för riket genomsnittlig.
- Endast den allmänna pensionen ingår i jämförelsen, avtalspensioner och skatteeffekter beaktas inte. Att vissa bidrag kan komma att påverkas såsom till exempel bostadstillägget till pensionärer beaktas inte heller.
- Föräldrapenningen uppgår till 80 procent av den sjukpenninggrundade inkomsten.
- Individens har inte någon pensionsrätt för värnpliktstjänstgöring i beräkningarna.

Typfall 1

Undersköterskan i typfall 1 arbetar heltid under hela yrkeslivet förutom under två år av föräldraledighet. Han eller hon är föräldraledig med det första barnet (under ett år) vid 25 års ålder och med det andra barnet (under ett år) vid 30 års ålder. Föräldrapenningen som är pensionsgrundande motsvarar 80 procent av den sjukpenninggrundande inkomsten.

Den allmänna pensionen vid 65 års ålder blir något högre (se tabell 1) om undersköterskan får två barn jämfört med inga barn. Detta förklaras av att den enskilde får extra pensionsrätt för vård av barn, så kallad barnårsrätt. Syftet med barnårsrätt är att undvika att förekomsten av små barn inte systematiskt leder till

en minskning av livsinkomsten. Barnårsrätten går automatiskt till den förälder som har lägst inkomst och gäller för fyra år. Barnårsrätten gäller för ett barn i taget och kan överlåtas till den andra föräldern. Vi antar här att barnårsrätten tillfaller undersköterskan.

Tabell 1 Allmän ålderspension vid 65 års ålder, 2008 års priser

	Kr/månad	Andel
Heltid, föräldraledig 2 år	14 760	1,03
Heltid hela yrkeslivet	14 310	1,00

Anm. Månadsbeloppen är avrundande till närmaste tiotal kronor

Pensionsrätten för barnår utgår från ett av dessa tre alternativ: (1) om individens inkomst minskat under barnåren, så är det inkomsten året innan barnet födelse som pensionsrätten räknas på, (2) om individen inte har arbetat, eller inkomsten varit låg året innan barnets föddes, så räknas pensionen fram som om individen tjänat 75 procent av genomsnittsinkomsten i landet det året och (3) om individen tjänar mer eller lika mycket efter barnets födelse som innan, så är det individens faktiska inkomst plus ett fast tillägg som motsvarar ett inkomstbasbelopp¹⁰ (50 900 kr år 2009) som pensionsrätten räknas på. Försäkringskassan räknar ut barnåren på dessa tre olika sätt och väljer automatiskt det alternativ som är mest fördelaktigt för den enskilde. Det tredje alternativet gäller för typfall 1, vilket betyder högre pension vid 65 års ålder relativt utebliven barnårsrätt och föräldraledighet. Den förälder som får barnårsrätt och arbetar heltid när barnen är små får således ett extra tillskott till pensionsrättigheterna.

Typfall 2

I tabell 2 är den enskilde föräldraledig under två år och arbetar deltid mellan föräldraledigheten och deltid efter föräldraledigheten (deltid totalt 10 respektive 20 år av yrkeslivet) och sedan heltid fram till ålderspensionen vid 65 års ålder.

Tabell 2 Allmän ålderspension vid 65 års ålder, 2008 års priser

	Kr/månad	Andel
--	----------	-------

¹⁰ Inkomstbasbeloppet ligger till grund för beräkning av maximal pensionsgrundande inkomst i pensionsystemet samt för beräkning av den högsta allmänna pensionsavgiften.

(1) Arbetat 50 % i 20 år, föräldraledig 2 år och övriga år heltid	11 440	0,80
(2) Arbetat 50 % i 10 år, föräldraledig 2 år och övriga år heltid	13 230	0,92
(3) Arbetat 75 % i 20 år, föräldraledig 2 år och övriga år heltid	13 010	0,91
(4) Arbetat 75 % i 10 år, föräldraledig 2 år och övriga år heltid	13 910	0,97
(ref) Heltid hela yrkeslivet	14 310	1,00

Anm. Månadsbeloppen är avrundade till närmaste tiotal kronor

Enligt tabellen ovan innebär exempelvis fall 2 drygt 1 000 kronor mindre i ålderspension vid 65 års ålder vid jämförelse med referensfallet där den enskilde inte varit föräldraledig, erhållit barnårsrätt och arbetat deltid. Emellertid erhåller undersköterskan nästan lika mycket i allmän ålderspension vid 65 års ålder (14 240 kr/månad, visas ej i tabell) som i referensfallet (14 310 kr/månad) om han eller hon är föräldraledig i ett år istället för två, tilldelas barnårsrätt och arbetar 75 procent under endast 4 år för att sedan arbeta heltid fram till pensioneringen.

Typfall 3

Att arbeta deltid under 10 respektive 20 år får, som också visas i tabell 2, effekt på ålderspensionen vid 65 års ålder. Att arbeta halvtid i 10 år, enligt förutsättningarna för typfall 3, ger 89 procent av den ålderspension som undersköterskan skulle ha fått vid arbete på heltid genom hela yrkeslivet.

Tabell 3 Allmän ålderspension vid 65 års ålder, 2008 års priser

Deltidsanställning och dess konsekvenser

2009-07-10

	Kr/månad	Andel
(1) Arbetat 50 % i 20 år och övriga år heltid	11 120	0,78
(2) Arbetat 50 % i 10 år och övriga år heltid	12 760	0,89
(3) Arbetat 75 % i 20 år och övriga år heltid	12 650	0,88
(4) Arbetat 75 % i 10 år och övriga år heltid	13 530	0,95
(ref) Heltid hela yrkeslivet	14 310	1,00

Anm. Månadsbeloppen är avrundande till närmaste tiotal kronor